

Okuma Alışkanlığı*

Ersin ALTINTAŞ**

ÖZET

Bu makalede okuma alışkanlığının bireysel ve toplumsal gelişimindeki önemi, kitap okuma yaklaşımları, kitap okumanın amacı, okuduğunu anlama düzeyini belirleyen ölçütler, okuma alışkanlığı kazandırmada öğretmenlerin ve ailenin rolü tartışılmış ve bazı öneriler verilmiştir.

RESUME

L'habitude de Lire

Nous avons essayé, dans cet article, de traiter l'importance de l'habitude de lire dans le développement individuel et social, l'approche et le but de la lecture, les critères servant à déterminer le niveau de la compréhension écrite et le rôle des professeurs et de la famille dans l'acquisition de cette habitude.

GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli niteliklerinden biri, okumasıdır. Kitap, bireyin bilişsel, duygusal ve toplumsal gelişiminde önemli bir uyarandır. Okuduklarımızın kişiliğimizin oluşmasında katkısı büyüktür. Belleğimizde depolanan materyaller, sözler, resimler, basılmış metinler halinde olan bilgiler ve somut örnekler bize toplumsal çevre, aile ve okul tarafından verilir. Zamanla, sözle edinilen bilgiyle, yazılı edinilen bilgi arasındaki oran yer değiştirir. Okul öncesinde çocuk, aile çevresinin görünümleri ve anababasının sesleri ile yaşamın temel yasalarını keşfeder. İlkokulda öğretmenlerini dinler ve ders kitaplarını okur. Üniversiteye geldiğinde haftanın belli saatlerinde derslerini dinlemekle, geri kalan

* Dünya Çocuk Kitapları Haftası nedeniyle 12 Kasım 1993 tarihinde Bursa İl Halk Kütüphanesi'nde Konferans olarak verilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr.; Uludağ Üniv. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

saatlerini inceleme yapmakla geçirecektir. Yetişkin bir birey olunca da düşünsel ve mesleki bilgilerinin hemen hemen tümünü okumakla edinecektir (Richaud, 1978). Okumak, bireyin sadece okul yıllarını değil, yaşamının tamamını kapsayan bir süreçtir. Çağımızdaki bilgi patlaması, bilgi çağı özlemi, okumayı nefes almak gibi doğal bir olay haline getirmektedir. Öğrencilerin iyi ya da kötü okuma alışkanlıklarını okul yıllarında kazandıkları bir gerçektir.

Okuma alışkanlığı, bireyin okuma eylemini bir gereksinme olarak algılayarak, yaşam boyu sürekli, düzenli ve eleştirel bir biçimde gerçekleştirmesidir (Yılmaz, 1992).

Önemli bir öğrenme aracı olarak okuma alışkanlığı, odyovizuel tekniklerin geliştirilmesine karşın, işlevini salt bugün değil, yarın da devam ettirecektir. Okumanın amacı ilkokuldan üniversiteye kadar tüm programlarda, bireylere, sadece bir okur-yazarlık becerisi vermek değil, belli alanlarda araştırmacı, bilgilendirici, düşünce ve duyarlılığı geliştirici, eleştirel bir okuma alışkanlığı kazandırmak olmalıdır. Öğrencinin anlama, kavrama düzeyini yükseltmek, eğitimde verimliliği arttırmaktadır. Araştırmalar okuma alışkanlığının anlama, kavrama gücünü geliştirmesi sayesinde yüzde otuz verimliliğin arttığını göstermektedir (Bamberger, 1990).

KİTAP OKUMA YAKLAŞIMLARI

Bireylerin kitap okuma yaklaşımlarını iki grupta toplayabiliriz:

1- Derin Yaklaşım: Bu anlayışa sahip bireyler, dikkatini anlamlı öğrenmeye yöneltmekte, bilgileri etkin ve yaratıcı bir biçimde öğrenmektedirler. Derin yaklaşıma sahip bireyler, kitabın yazarının amacına ulaşmaya çalışırlar.

2- Yüzeysel Yaklaşım: Bu anlayışa sahip bireyler ise, rutin bir öğrenme temposu içinde fikirleri ezberlemeye çalışırlar (Biggs, 1979).

BİREYLER NİÇİN KİTAP OKURLAR?

1- Eğlenmek, hoşça vakit geçirmek için kitap okunur.

2- Kendini gerçekleştirme. Maslow'un gereksinimler hiyerarşisinde "Kendini gerçekleştirme (Self-Actualization) gereksinmesi vardır. İnsanlar varoluşlarını güçlendirmek için kitap okuyabilirler. Ayrıca bireyler kendi gelişim düzeylerine ve gereksinimlerine uygun kitaplar okuyarak sorunları konusunda rahatlarlar ve psikolojik uyumlarını artırırılar.

3- Tutum güçlendirmek. Bireyler sahip oldukları tutumları güçlendirmek ve devam ettirmek için bu tutumlarını destekleyen bilgi kaynaklarına, özellikle kitaba ulaşmak isterler.

4- Yeni bilgiler edinmek. İnsanlarda merak ve uyarılma güdüsü vardır. Yeni şeyler öğrenmek, yeni uyarıcılarla karşılaşmak için bireyler okumaya yönelebilirler.

5- Eski bilgileri örgütlemek. İnsan zihninin işleyişinde dengeye ve tutarlılığa yönelme eğilimi vardır. İnsanlar bilgilerini zihinlerinde örgütlerler ve

öğrendiklerini eski bilgileri ile bağdaştırmak isterler. Birey okuma yolu ile bilişsel çelişkiler yaşayabilir. Ancak, öğrendikleri ile öğreneceklerini bütünleştirerek zihinlerini dengelerler. Bu da zihinsel gelişim demektir.

6- Psikolojik savunma mekanizması olarak, ego kaygıdan kurtulmak için savunma mekanizması olarak bireyi birtakım etkinliklere yöneltir. Söz gelimi birey, içinde bulunduğu sıkıntıyı gidermek için kitap okuyabilir. Yüceltme mekanizmasını kullanarak, doğrudan gideremediği bilinç dışı çatışmalarını, kitap okuma yoluyla gidermeye çalışabilir. Yine bir başka kişi herhangi bir alandaki yetersizliği nedeni ile iyi bir okuyucu olmaya yönelebilir. Dökmen (1990)'in ülkemizdeki değişik öğretim düzeyindeki öğrencilerle yaptığı çalışmasında okuma hızları ile metni anlama ve okumaya ilgileri arasında anlamlı ilişkiler kurulmuştur. Bulgulara göre yavaş okuyanlar daha az, hızlı okuyanlar daha fazla anlamaktadır. Yine yavaş okuyanların okumaya ilgileri daha az, hızlı okuyanların ise daha fazla olduğu saptanmıştır.

OKUDUĞUNU ANLAMA DÜZEYİNİ BELİRLEYEN ÖLÇÜTLER

- 1- Okunan parçanın güçlüğü, anlaşılabilirliği
- 2- Parçanın dil ve fikir örüntüsü
- 3- Okuyucunun genel yeteneği
- 4- Okuyucunun genel becerisi
- 5- Okuyucunun konuya ilişkin bilgi birikimi
- 6- Okuyucunun okuma amacı

Okuduğunu anlama düzeyi ve okuma hızı, aynı ölçütlere dayanan, bu yüzden birlikte ele alınmaları gereken iki değişkendir. Bu iki değişken arasında negatif ilişki olduğu yargısı doğru değildir. Yani hızlı okuyan yavaş anlar, yavaş okuyan daha iyi anlar yargısı yanlıştır. Önemli olan her metni, o metnin gerektirdiği hızla okuyabilmektir. Okuma hızını metnin niteliğine göre ayarlayabilmeye "esneklik" adı verilir. İyi okuyucu esnek olma hızına sahip okuyucudur. Kolay parçalarda hızı yükseltir. Zor parçalarda hızı azaltır (Dökmen, 1990).

OKUMA ALIŞKANLIĞI KAZANDIRMADA ÖĞRETMENLERİN ROLÜ

Öğretmen, öğrencisi için bir modeldir. Öğretmen öğrenci ilişkisi sadece okuma alışkanlığı kazandırma çerçevesinde değil, öğrencilerin tüm kişiliklerini etkilemektedir. Literatürde yer alan araştırmalar, öğretmenin tüm kişilik özelliklerinin öğrencilerin kişiliklerini biçimlendirdiğini göstermektedir (Küçükahmet, 1987).

Öğretmen kişiliğinin, öğrencileri etkileyebilmesi için saygı, sevgi ve hoşgörüyü dayanan bir iletişim biçimine gereksinime vardır. Öğrencilere okuma alışkanlığını kazandırma sadece ilkökul ve Türkçe öğretmenlerinin değil, tüm

öğretmenlerin sorumluluğundadır. Öğretmenlerin sınıfa kitapla gelmesi, kitaba karşı tutumu, okuduklarını tartışmaya açması, öğrencileri güdüleyici bir davranış biçimidir. Bu nedenle öğretmenlerin, öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmanın bilincinde ve yöntemlerini bilme sorumluluğunda olmaları gerekir.

Bamberger (1990)'e göre çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için neler yapılabilir?

1- Okul öncesi yıllarda ve özellikle ilkokulun ilk yıllarında, çocuğa yüksek sesle öyküler anlatmak, okumak, resimli kitaplar hakkında konuşmak kelime dağarcığını geliştirir.

2- Okuma, hece ve kelimelerin mekanik olarak okunması değil, anlamaya yönelik olmalıdır.

3- Sessiz okuma, bireysel okuma eğitimin temelidir. Ancak ilk sınıflarda yüksek sesle okuma yapılabilir. Üst sınıf sınıflarda azaltılmalıdır. Yüksek sesli okuma, yaşam boyu sürecek okuma yanlışlarına neden olabilir.

4- Öğrencilere okuma alışkanlığını kazandırırken, sınıfta toplu okuma ve bireysel okuma dengesi sağlanmalıdır. Bireysel okumaya ağırlık verilmelidir.

5- Öğrencinin ilgisine yönelik olmayan okuma materyali, okuma zevkini köreltir. Kitap çocuğun gelişim gereksinmelerine cevap vermelidir.

6- Okunan metinle ilgili sorular sorularak eleştiri yapılmalıdır.

7- Harf büyüklüğü, okulun ilk yılı için 16, ikinci yılı için 14, üçüncü ve dördüncü yılı için 12 punto olmalıdır.

8- Yayınlarda başlangıçta % 50-70, daha sonra % 50, üçüncü, dördüncü sınıfta, % 25 oranında resim bulmalıdır. Resimleri sınırlayan çizgilerin olmaması çocuklara zengin bir hayal gücü sağlar.

9- Çocuğun özdeşleştiği kitap kahramanları sağlıklı olmalıdır. Çocukta okuma alışkanlığını kazandırmada "cümle öğretimi" yöntemi, "harf-hece öğretimi" öğretiminden daha etkili olduğu, genel kabul gören bir görüştür.

10- Bir okuma metninin, sınıftaki öğrencilere sırayla okutulması, öğrencinin dikkatini uyarıldığında doğru yerden başlamaya toplayacağından sakıncalıdır.

11- Ayrıca birkaç cümle okuyup kesmek, metnin bütünlüğünü bozar. Okuma sırasında yanlışların öğretmen ve diğer öğrenciler tarafından düzeltilmesi öğrencide gerilim yaratabilir.

12- Yıl boyunca tek bir kitap okutmak monotonluğa neden olur. Öğrencilerin ilgisi dağılır. Öğretmen cezbedici kitapları, işlediği konu ile ilişkilendirerek sınıfa getirmelidir.

13- Öğretmen aile ile okuma alışkanlığı kazandırma konusunda diyalog kurmalıdır.

14- Öğretmen sınıf içinde okuma alışkanlığı kazandırma ile ilgili bazı etkinlikler düzenleyebilir. Kitap tartışması, açık oturum, haftanın/ayın kitabı ve okuyucusu, kitap üzerine kısa piyesler, kitap sergileri, kitabevi ve kütüphane gezileri düzenlenebilir. Kitap ödüllerde bir araç olarak kullanılabilir.

Etkin bireyler daha fazla okuma alışkanlığına sahiptir. Öğretmenlerin öğrencileri sinema, tiyatro, konser, konferans, müze, sanat galerisi ziyareti folklor

gibi etkinliklere yönelmesi okuma alışkanlığı açısından yararlıdır. Kütüphane kullanma alışkanlığı yüksek olan bireylerin okuma alışkanlıkları da yüksektir.

Bu konuda öğretmenlerin kütüphane görevlileri ile iyi ilişki kurmaları gerekir. Öğrencilerin boş zamanlarında kütüphanelere gitmeleri özendirilmelidir (Balton, 1992).

OKUMA ALIŞKANLIĞI KAZANDIRMADA AİLENİN ROLÜ

Çocuğun okuma zevkini kültürel koşullar etkiler. Çocuk okuması gerekeni ve kendisi için uygun olanı seçerek, okumasını öğrenir. Çocuğun okuyacağı kitabın türü ve sayısı, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlere bağlıdır. Orta ve daha üstün sosyo-ekonomik çevreden gelen çocuklar; ana-baba ve öğretmenlerinin uygun buldukları kitapları okurlar. Buna karşılık sosyo-ekonomik düzeyi düşük kesimlerden gelen çocuklar kendilerine yol göstermeksizin, istediklerini okumakta ya da hiç okumamaktadırlar. Çocuğa okuma fırsatı veren ve çocuğun yanında kitap okuyan ana-baba, onun okuma ilgisine katkıda bulunur. Okuma ilgisinde bireysel farkları da gözardı etmemek gerekir. Örneğin üstün yetenekli çocuklar, normal çocuklardan iki veya üç kat daha fazla olurlar ve okuma amaçları bilgi edinme noktasında yoğunlaşır (Yavuzer, 1992).

Erkekler; spor, gezi, serüven, macera ve ünlü kişilerin yaşam öykülerini okurlar. Kızlar ise romantik romanlar, öyküler ve şiir kitapları okumayı severler.

SONUÇ

Okumak bir yaşam biçimidir. Okuma alışkanlığı hem kişilik gelişimi, hem de çağdaş yaşama uyum açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Okuma alışkanlığı olan toplumlar gelişmiş toplumlardır. Bireylere okuma alışkanlığını kazandırmada, başta öğretmenler olmak üzere, ana-babaya, kitle iletişim araçlarına, kütüphanelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Öğrencilerde okuma alışkanlığı oluşturmaman ve kütüphane kullanmaya yönelmeyen bir eğitim çağdaş olduğunu iddia edemez.

ÖNERİLER

1. Öğrencilere okuma alışkanlığını kazandırmanın yöntemleri vardır. Öğretmen adayları, öğretmen yetiştiren kurumlarda bu yöntemleri kazanmalıdır. Mevcut öğretmenler de, bu konuda hizmet içi eğitimden geçirilmelidir.

2. Ortaöğretim ve üniversite ders programlarına hızlı okuma ile ilgili dersler konmalıdır.

3. Kütüphaneler, özellikle okul kütüphaneleri işlevsel hale getirilmelidir. Öğrencilere okul rehberlik programı çerçevesinde kütüphaneden nasıl yararlanacaklarını öğretmek gerekir.

4. Eğitim sistemi, öğrencileri ders notu ezberlemeye değil, araştırmaya, kaynak aramaya sevk etmelidir.

5. Kùltür politikası olarak kitap fiyatları ucuzlatılmalı, kitap satışlarından Katma Deęer Vergisi alınmamalıdır.

KAYNAKLAR

1. AKÇAMETE, Gönül: Okuma Akılcılığı ve Anlama. A.Ü. Eğitim Fakùltesi Dergisi, s. 435-439.
2. BALTON, Theodore W.: Life Styles Research: An Qid to Pramating. Public Libronies Library Journal, Sayı: 15, s. 965-967, Mayıs 1982.
3. BAMBERGER, Richard: Okuma Alışkanlığını Geliştirme. (Çev. Bengü Çapar) Kùtùphaneler Genel Müdürlüğü, s. 4, Ankara, 1990.
4. BIGGS, J.B.: Individual Differences in Study Processes and the Quality of Outcomes. Higher Education 8, s. 382-394, 1979.
5. DÖKMEN, Üstün: Çocukların ve Gençlerin Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. Yaşadıkça Eğitim YA/BA Yayınları, Sayı: 10, 1990.
6. DÖKMEN, Üstün: Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Okuma Becerileri. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakùltesi Dergisi 2.23. s. 397-401, Ankara 1990.
7. KÜÇÜKAHMET, Leyla: Öğrencilerin Çalışma Alışkanlıkları ve Tutumları. "Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma". A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakùltesi Yayınları, No: 153, s. 10, Ankara, 1987.
8. RICHAUDE, François ve Diğerleri: Hızlı Okuma Yöntemleri. Çabukluk Kavrama, Bellek. (Çev.: A. Sarp) Ankara Basım ve Cilt Evi, s. 7, Ankara, 1987.
9. YAVUZER, Haluk: Ana-Baba ve Çocuk. Remzi Kitabevi, s. 168-171, İstanbul 1992.
10. YILMAZ, Bülent: Okuma Alışkanlığında Öğretmenlerin Rolü. Eğitim. 3 Aylık İlimi Dergi, M.E.B. Cilt 1, Sayı: 2, s. 5-12, Ankara, 1982.